

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Blaž Kancilija

Uničevalni kapitalizem: primer Iraka

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Blaž Kancilija

Mentor: izr. prof. dr. Žiga Vodovnik

Uničevalni kapitalizem: primer Iraka

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

Zahvaljujem se mentorju izr. prof. dr. Žigi Vodovniku za njegovo strokovno pomoč in podporo pri pisanju diplomskega dela.

Prav tako bi se rad zahvalil svojim staršem, puncu in prijateljem za izkazano potrpljenje in podporo.

Uničevalni kapitalizem: primer Iraka

Avtor v diplomskem delu poizkuša na podlagi teoretske refleksije neoliberalizma in poglobljene analize multinacionalnih korporacij prikazati ekonomske vzroke za invazijo na Irak. V prvem delu se avtor posveti sami teoriji in ideologiji neoliberalizma ter njenemu prehodu v praktično delovanje, čemur danes pravimo washingtonski konsenz. Nato se posveti konceptoma doktrine šoka in uničevalnega kapitalizma, pred in po invaziji na Irak. Analize invazije na Irak se ne loti z vojaškega stališča, temveč z ekonomskega stališča v smislu zagotavljanja ameriških ekonomskih interesov na Bližnjem vzhodu. Avtor skuša to uveljavljanje ameriških ekonomskih interesov prikazati skozi delovanje treh multinacionalnih korporacij, ki delujejo v Iraku: The Carlyle Group, Halliburton in Bechtel. Delovanje teh korporacij poizkuša osvetliti predvsem s pomočjo teorije o uničevalnem kapitalizmu, prikazati želi njihovo poslovanje po invaziji na Irak in njene povezave z visoko ameriško politiko, ki so omenjenim družbam omogočile velikanske dobičke.

Ključne besede: kapitalizem, neoliberalizem, korporacije, doktrina šoka.

Destructive capitalism: the case of Iraq

The author of the thesis tries to demonstrate through the analysis of neoliberalism and multinational corporations the economic reasons for the invasion on Iraq. In the first part the author devotes his attention to the theory and ideology of neoliberalism and its transference into what we today call the Washington consensus. He then devotes his attention to the so called shock doctrine and the emergence of destructive capitalism in the United States of America before and after the invasion on Iraq. The analysis of the invasion will be portrayed not from the military viewpoint but from the economic viewpoint through the terms of US economic interest in the Middle East. The author attempts to show this US economic interest through the operation of three multinational corporations operating in Iraq: The Carlyle Group, Halliburton and Bechtel. He then attempts to shed light primarily on the basis of theory of destructive capitalism to show their business after the invasion of Iraq and its links with high U.S. politics that allowed those companies to gain huge profits from the war.

Key words: capitalism, neoliberalism, corporations, shock doctrine.

KAZALO

1 UVOD	6
2 TEORETSKO-METODOLOŠKI OKVIR.....	8
2.1 Cilji in namen diplomskega dela.....	8
2.2 Teze	8
2.3 Metode in tehnike.....	9
2.4 Struktura.....	9
3 NEOLIBERALNA PARADIGMA	11
3.1 Teorija neoliberalizma.....	11
3.2 Ameriška imperialna tradicija	13
3.3 Washingstonski konsenz in neoliberalna ideologija.....	15
4 INVAZIJA NA IRAK – RAZMAH UNIČEVALNEGA KAPITALIZMA.....	19
4.1 Doktrina šoka in razmah uničevalnega kapitalizma	19
4.2 Invazija na Irak in vzpostavitev neoliberalne oblasti.....	21
5 AMERIŠKE MULTINACIONALNE KORPORACIJE V IRAKU – HALLIBURTON, THE CARLYLE GROUP, BECHTEL	25
5.1 Multinacionalne korporacije	25
5.2 Halliburton	28
5.3 The Carlyle Group.....	29
5.4 Bechtel	31
6 ZAKLJUČEK.....	33
7 LITERATURA.....	35

1 UVOD

Združene države Amerike leta 2003 napadejo suvereno državo Irak. Kot razlog za napad navedejo sum, da je Irak tik pred tem, da je zmožen sam proizvesti orožje za množično uničenje, tako nuklearno kot biološko in kemično, ter da iraškemu ljudstvu vlada diktator, ki krati njihovo pravico do svobode in demokracije. Irak je bil hkrati obtožen nudenja zavetišča teroristični organizaciji odgovorni za napade 11. septembra 2001 v Združenih državah Amerike. V pričujočem diplomskem delu bomo poizkušali osvetliti nekatere druge razloge za ameriško invazijo na Irak. Na podlagi analiz neoliberalizma in tako imenovanega uničevalnega kapitalizma ter doktrine šoka bomo zagovarjali tezo, da so bili razlogi za napad na Irak predvsem ekonomske narave in v smislu zagotavljanja ameriških in zahodnih geopolitičnih interesov na Bližnjem vzhodu.

V času prevladujoče neoliberalne paradigme, v ekonomskem smislu, niso več pomembne samo akterke države, temveč tudi velike zahodne multinacionalne korporacije, ki jih podpirajo njihove zahodne vlade držav in pa nadnacionalne institucije, kot sta Mednarodni denarni sklad in Svetovna banka, ki so močno pod vplivom le-teh. Pomembno delo pri razsvetljevanju ekonomskih in političnih implikacij multinacionalnih korporacij je delo *Doktrina šoka*. Kleinova v omenjenem delu problem multinacionalnih korporacij in problem neoliberalne paradigme problematizira skozi dva temeljna koncepta, *doktrino šoka* in *uničevalni kapitalizem*. Gre za koncepta, ko ameriški vojaško-industrijski kompleks, tu mislimo predvsem na velike ameriške multinacionalne korporacije, ki imajo močne povezave z ameriško politiko in celo samo predsednikovo administracijo, ob različnih krizah, pa naj bodo to vojne, vojaški udari ali pa celo naravne katastrofe, ustvarja velike dobičke. V stanju šoka namreč ljudje določene države postanejo zmedeni in dezorientirani in zato dovzetni za politične in ekonomske spremembe, tu mislimo predvsem na reforme po vzoru neoliberalnega washingtonskega konsenza. Le-te omogočijo privatizacijo javnega sektorja, nižanje davkov, fleksibilizacijo delovne sile, privatizacijo, odpiranje trga za tuje investicije, deregulacije trgov itd.

Ob analizi ameriške invazije na Irak se tako v diplomskem delu ne bomo posvečali samemu vojaškemu aspektu invazije, temveč predvsem neoliberalnim politikam Paula Bremerja, ameriškega civilnega upravitelja, ki so omogočile privatizacijo iraškega državnega premoženja, ter dobičkonosnemu poslovanju različnih multinacionalnih korporacij, kot so Halliburton, The Carlyle Group ter Bechtel, ki so v tistem času začele na veliko poslovati v Iraku. Pri analizi omenjenih multinacionalnih korporacij se bomo osredotočili na povečanje njihove dobičkonosnosti v času

ameriške invazije na Irak in pa na politične povezave vodilnih ljudi z ameriško visoko politiko. Večino teh multinacionalnih korporacij namreč vodijo ljudje, ki so v preteklosti zasedali visoke položaje v svetovni in ameriški politiki in še danes uporabljajo svoj politični vpliv v gospodarstvu ter tako svojim podjetjem omogočajo velikanske dobičke.

2 TEORETSKO-METODOLOŠKI OKVIR

2.1 Cilji in namen diplomskega dela

V diplomskem delu želimo v prvem delu predstaviti teoretsko refleksijo neoliberalizma ter njegove poglavitne ideje. Sprva se bomo osredotočili na teorijo neoliberalizma ter nato nadaljevali z analizo ameriške imperialne tradicije ter vzpostavitev neoliberalnega washingtonskega konsenza, ko o neoliberalizmu lahko začnemo govoriti kot o univerzalni, splošno sprejeti ideologiji.

Primarni cilj diplomskega dela bo analiza tako imenovanega uničevalnega kapitalizma ter doktrine šoka. Gre za procesa, ki velikim multinacionalnim korporacijam z močnimi povezavami s politiko v času krize, katero se uporabi kot konjunktorni dejavnik, omogočita ustvarjanje dobička. Osredotočili se bomo na čas invazije na Irak leta 2003, ko so Združene države Amerike v Iraku za direktorja zasedbene oblasti nastavile Paula Bremerja in začele z uvajanjem neoliberalnih ekonomskih in institucionalnih reform v državi. Nato bomo prvi, teoretski del podkrepili s poglobljeno analizo aktivnosti multinacionalnih korporacij, kot so Halliburton, The Carlyle Group in Bechtel.

2.2 Teze

Raziskovanje v diplomskem delu bo temeljilo na dveh tezah. Prva teza se nanaša predvsem na teoretski del, in sicer refleksijo neoliberalizma: *Neoliberalna paradigma v resnici ne temelji na ideji prostega trga, temveč v prvi vrsti na finančni in politični podpori posameznih nacionalnih vlad in nadnacionalnih institucij*. V diplomskem delu bomo poizkušali prikazati vrsto nekonsistentnosti med samo neoliberalno teorijo na eni strani, ter na drugi strani način kako neoliberalna ideologija oziroma neoliberalna paradigma deluje v praksi. Omenjeno tezo bomo poizkušali podpreti predvsem z analizo delovanja neoliberalnega washingtonskega konsenza ter neoliberalne ideologije.

Druga teza se glasi: *Namen invazije na Irak leta 2003 ni bil osvoboditi iraško ljudstvo ter zagotoviti mir v regiji, temveč je bil to poizkus branjenja ekonomskih interesov zahodnih multinacionalnih korporacij*. Ključno pri raziskovanju druge teze bo poglobljena analiza treh multinacionalnih korporacij, ki so po invaziji začele poslovati v Iraku: Halliburton, The Carlyle Group ter Bechtel. Posvetili se bomo predvsem analizi njihovega poslovanja ter močnih povezav z ameriško visoko politiko ter tako poizkušali podpreti omenjeno tezo.

2.3 Metode in tehnike

Diplomsko delo bo vsebinsko razdeljeno na dva dela. V prvem bomo pozornost namenili teoretski refleksiji neoliberalizma. V tem delu bomo uporabili opisno oziroma deskriptivno metodo, s katero bomo preučili dan problem, vendar zgolj na ravni opisovanja dejstev, ki se nanašajo na analizo neoliberalne paradigme, uničevalnega kapitalizma in doktrine šoka. Uporabili bomo metodo analize primarnih in sekundarnih virov. Osredotočili se bomo predvsem na interpretacijo in analizo strokovnih člankov ter knjižnega gradiva.

V drugem delu diplomskega dela se bomo lotili poglobljene analize določenih primerov delovanja multinacionalnih korporacij. Osredotočili se bomo na tri multinacionalne korporacije, ki so poslovale v Iraku: Halliburton, The Carlyle Group ter Bechtel. V tem delu bomo podali kritičen premislek o delovanju omenjenih multinacionalnih korporacij ter kakšne ekonomsko-politične posledice ima njihovo delovanje na družbeno-politično realnost.

2.4 Struktura

Diplomsko delo bo razdeljeno na tri glavne sklope: uvod, jedro in zaključek. Ti so dodatno razdeljeni na šest poglavij. V uvodu bomo na kratko predstavili temo diplomskega dela in nadaljevali s postavitvijo teoretsko-metodološkega okvirja, kjer bomo določili cilje, teze, metode ter strukturo diplomskega dela. Jedro bo razdeljeno na tri večja poglavja. Prvi se nanaša na teoretično refleksijo neoliberalizma, drugi del zajema analizo invazije na Irak ter predstavitev konceptov uničevalnega kapitalizma ter doktrine šoka, v zadnjem delu pa bomo naredili poglobljeno analizo delovanja multinacionalnih korporacij v Iraku. V zaključku bomo predstavili poglavitne sklepe, do katerih smo prišli s pomočjo analize, ter pokomentirali zastavljene teze na začetku diplomskega dela. Struktura diplomskega dela bo torej sledeča:

1. V uvodu bomo na kratko predstavili temo diplomskega dela.
2. V drugem poglavju bomo opredelili cilje, strukturo, teze in teoretsko-metodološki okvir raziskovanja.
3. V tretjem poglavju bomo naredili analizo neoliberalne paradigme. Tretje poglavje bo sestavljeno iz treh podpoglavij: Teorija neoliberalizma, Ameriška imperialna tradicija ter Washingtonski konsenz in neoliberalna ideologija. Z analizo omenjenih treh poglavij bomo poizkušali prikazati uveljavitev same neoliberalne teorije v akademskem svetu ter nato z analizo

washingtonskega konsenza in neoliberalne ideologije poizkušali razložiti njen prehod v praktično delovanje. Kot pomemben dejavnik izvažanja omenjene paradigme po svetu bomo pozornost namenili tudi ameriški imperialni tradiciji.

4. Četrto poglavje bo razdeljeno na dva podpoglavja: Doktrina šoka in razmah uničevalnega kapitalizma ter Invazija na Irak ter vzpostavitev neoliberalne oblasti. V prvem podpoglavju bomo predstavili koncepta doktrine šoka in uničevalnega kapitalizma ter se nato v drugem podpoglavju posvetili sami invaziji na Irak in pozornost posvetili neoliberalnim politikam Paula Bremerja, direktorja zasedbene oblasti v Iraku, ki so omogočile vzpostavitev države ter ekonomije po meri neoliberalne paradigme.

5. Peto poglavje diplomskega dela bo namenjeno poglobljeni analizi poslovanja treh multinacionalnih korporacij v Iraku: Halliburton, The Carlyle Group ter Bechtel. V prvem podpoglavju se bomo posvetili analizi koncepta multinacionalnih korporacij in njihovemu načinu delovanja v ekonomskem okolju neoliberalne paradigme. Nato bomo v ločenih podpoglavjih pozornost namenili povečanju dobičkov in obsega poslovanja omenjenih treh multinacionalnih korporacij po ameriški invaziji na Irak ter njihovim političnimi povezavam z visoko ameriško politiko.

6. V zadnjem poglavju, torej zaključku, bomo predstavili naše sklepne misli in ugotovitve raziskovanja ter pokomentirali zastavljeni tezi.

3 NEOLIBERALNA PARADIGMA

Analiza neoliberalne paradigme je razdeljena na tri podpoglavja. V prvem se bomo posvetili samemu nastanku teorije neoliberalizma. V drugem delu se bomo posvetili ameriški imperialni tradiciji, ki je pomembna za razumevanje „izvoza“ neoliberalizma po vsem svetu. V zadnjem, tretjem delu, pa bomo pozornost posvetili analizi washingtonskega konsenza in neoliberalne ideologije, predvsem s kritičnega vidika Noama Chomskega in Davida Harveya.

3.1 Teorija neoliberalizma

Leta 1947 se je majhna in ekskluzivna skupina zagovornikov teorije neoliberalizma – med njimi tudi ekonomist Milton Friedman – zbrala okoli znamenitega avstrijskega političnega filozofa Friedricha von Hayeka, da bi ustanovila društvo Mont Pelerin. Člani društva so zaradi svoje temeljne privrženosti idealom osebne svobode nase gledali kot na liberalce. Oznaka neoliberalizem pa je kazala njihovo pripadnost tistim načelom prostega trga, ki so se znotraj neoklasične ekonomije pojavili v drugi polovici 20. stoletja. Zagovarjali so stališče, da je prosti trg najboljši mehanizem za mobilizacijo celo najosnovnejših človeških nagonov, kakršni so pohlep, lakomnost ter želja po bogastvu in oblasti. Neoliberalni teoretiki so torej nasprotovali intervencionističnim teorijam, na primer teorijam Johna Maynarda Keynesa. Ti isti teoretiki so tudi ostro nasprotovali kakršnemukoli centraliziranemu državnemu planiranju, saj naj bi bile državne odločitve po njihovem mnenju nujno politično pristranske in odvisne od moči vpletenih interesnih skupin: sindikatov, lobijev, okoljevarstvenikov ali na primer trgovinskih lobijev (Harvey 2012, 29–33). Bistven cilj neoliberalizma je torej družba svobodnega trga in minimalna država, v kateri se predpostavlja širitev trga na vsa področja življenja in posledično oblikovanja države, v kateri bi le-tej bilo prepovedano prekomerno vmešavanje v ekonomijo (Held 1989, 231).

Začetna predpostavka teorije neoliberalizma je torej ta, da je svobodni trg popoln znanstveni sistem, v katerem posamezniki, ki delujejo na podlagi svojih osebnih interesov, ustvarjajo maksimalni dobiček za vse. Če se znotraj gospodarstva prostega trga pojavi kakršnokoli neravnovesje – inflacija ali brezposelnost –, je to zato, ker trg v resnici ni svoboden. Na resnično svobodnem trgu obstajajo sile v popolnem ravnovesju, kjer ponudba komunicira s povpraševanjem in eden drugega uravnava. Na primer, če neko državo doleti visoka inflacija, je to posledica tega, da so zavedeni politični odločevalci dovolili, da v sistem vstopi preveč denarja, namesto da bi pustili trgu, da sam deluje in najde svoje ravnotežje (Klein 2010, 55–56).

Neoliberalizem torej temelji na osnovi klasičnega liberalizma, in sicer da bo prosti trg prinesel demokracijo, blaginjo, svobodo in mir celotnemu človeštvu (Scholte v Pikalo 2003, 5). Neoliberalna teoretika kot sta Friedrich von Hayek ter Milton Friedman sta pogosto ostro napadala vladne intervencije v prosto delovanje trga in centralno planiranje ekonomije. Po njunem mnenju naj bi bilo kakršnokoli ekonomsko planiranje popolnoma neučinkovito. Državni birokrati naj ne bi razumeli ogromnih količin podatkov, ki prihajajo s trga. Trge naj bi tako samoregulirala tako imenova „nevidna roka trga“. Hayek je prosti trg celo primerjal z zapletenim živčnim sistemom, ki je sposoben samoregulacije ekonomije ter procesiranja neskončnega števila podatkov in sporočil, ki jih sprejema iz okolice (Heywood 2007, 52–53).

Mont Pelerin je zlasti v Združenih državah Amerike dobila močno finančno in politično podporo. Podprle so jo skupine bogatih posameznikov in poslovnih voditeljev, nasprotniki vseh oblik državne intervencije in regulacije ter celo internacionalizma, podpirali pa so jo tudi finančno močni možganski centri kot na primer Inštitut za ekonomske zadeve v Londonu in washingtonska fundacija Heritage. Vedno večjo veljavo pa je neoliberalna teorija začela dobivati tudi v akademskem prostoru, zlasti na Univerzi v Chicagu, kjer je predaval Milton Friedman. Leta 1974 so Nobelovo nagrado za ekonomijo podelili Hayeku, leta 1976 pa še Friedmanu. S tem je neoliberalna teorija še dodatno pridobila na akademskem ugledu (Harvey 2012, 29–33).

Kljub temu je neoliberalna teorija v začetku sedemdesetih letih 20. stoletja ostala na obrobju tako politične kot akademske sfere. Neoliberalna teorija je začela, zlasti v svoji monetaristični obliki, vplivati na različna politična polja šele konec sedemdesetih let prejšnjega stoletja. Neoliberalizem kot nova ekonomska pravovernost, torej kot politični program, ki upravlja javno politiko na državni ravni v razvitem kapitalističnem svetu, pa se v Združenih državah Amerike in Veliki Britaniji uveljavi leta 1979. Margaret Thatcher je pod vplivom Keitha Josepha, zelo dejavnega in predanega publicista ter polemika z močnimi zvezami na neoliberalnem Inštitutu za ekonomske zadeve, sprejela stališče, da mora biti keynesovski način vodenja ekonomske politike opuščen in da so monetaristične rešitve na strani ponudbe nujne za odpravo stagflacije, ki je v sedemdesetih letih močno pestila britansko gospodarstvo. Thatcherjeva je pokazala tudi trdno odločenost, da opravi z vsemi institucijami in politikami, značilnimi za socialdemokratske države. To je pomenilo obračun z močjo sindikatov, napad na družbeno solidarnost, ki je ovirala konkurenčno fleksibilnost, odpravo državne blaginje, privatizacijo javnih podjetij, znižanje davkov, podporo podjetniškim pobudam in izgradnjo ugodne poslovne klime, katere posledica bi bila močan pritok tujih investicij. Thatcherjeva znamenito razglasi: „Družba ne obstaja, obstajajo le možje in žene.“ V tem ideološkem napadu naj bi se vse oblike družbene solidarnosti razgradile v prid individualizmu,

zasebni lastnini, osebni odgovornosti in družinskim vrednotam (Harvey 2012, 33–34).

Vladi obeh prej omenjenih držav sta namreč zagovarjali politiko „potiskanja države nazaj“. Obe sta zatrjevali, da se je svoboda posameznika zmanjšala zato, ker se je večalo število birokratskih uradnikov, ki so poizkušali prestreči zahteve tistih, ki so vključeni v politiko skupin. S tem so se zavezali klasični liberalni doktrini, da je skupno dobro mogoče ustvariti zgolj z delovanjem posameznikov v nekakšni rivalski izolaciji in z uresničevanjem njihovih osebnih interesov ob minimalnem vmešavanju države (Held 1989, 231).

Podobno kot v Veliki Britaniji se zgodi v Združenih državah Amerike v času predsedovanja predsednika Ronalda Reagana. Dolgoročna zaveza ameriške liberalno-demokratske države z načelom New Deala je bila opuščena v imenu politike oblikovane z namenom zadušitve inflacije ne glede na posledice na zaposlenost. Tudi Mednarodni denarni sklad je začel nasprotovati pretiranemu zadolževanju ter spodbujal fiskalne omejitve in proračunsko vzdržnost zadolženih držav. Administracija pod vodstvom predsednika Reagana je priskrbelo potrebno politično podporo s pomočjo nadaljnje deregulacije, znižanja davkov ter napadov na sindikate in stanovska združenja. Znan je predvsem primer, ko je Reagan obračunal s sindikatom kontrolorjev letenja PATCO, kar je pomenilo splošen napad na moč organiziranega dela, ko je bila brezposelnost v Združenih državah Amerike blizu 10 odstotkov. S tem se je začela deregulacija ekonomije in kampanja proti veliki državi. Deregulirali so letalske prevoznike, telekomunikacije, finance, kar je mogočnim podjetniškim interesom odprlo nove prostore nebrzdanih tržnih svoboščin. Finančni kapital se je za višje stopnje dobičkonosnosti vedno bolj začel usmerjati v tujino, kar je sovpadalo z veliko deindustrializacijo doma, ki je vodila v selitev proizvodnje v tujino. Trg, ki so ga ideološko predstavljali kot vir povečevanja konkurence in inovacij, je postal sredstvo za utrditev monopolov moči in elit. Podjetjem so se znižali davki in stopnja osebne obdavčenosti se je znižala s 70 odstotkov na kar 28 odstotkov. To je vodilo v vse večjo družbeno neenakost in obnovo ekonomskih moči višjih razredov (Harvey 2012, 34–37).

3.2 Ameriška imperialna tradicija

Sočasno z deregulacijo doma, so se ameriške investicijske banke obrnile k ameriški imperialni tradiciji, da bi si zagotovile nove investicijske priložnosti in zavarovale svoje dejavnosti v tujini. Ameriška imperialna tradicija se je vzpostavila v nasprotju z imperialnimi tradicijami Velike Britanije, Francije, Nizozemske in drugih evropskih sil. Združene države Amerike so v 20. stoletju razvile bolj odprt sistem imperializma, brez kolonij. Svoja kolonialna vprašanja so reševali tako, da

so lokalne elite neke države, njihovo sorodstvo in bližnje zaveznike gospodarsko in vojaško oskrbeli, z namenom da zatrejo ali podkupijo opozicijo, sebi pa nakopičijo precejšnje bogastvo in si zagotovijo oblast. V zameno lokalne elite poskrbijo, da je njihova država vedno odprta za dejavnosti ameriškega kapitala in podpira ali celo uveljavlja ameriške interese tako v državi, kakor tudi v celotni regiji. Omenjeni model so uporabili po drugi svetovni vojni med fazo dekolonizacije, ki je bila naložena evropskim silam na vztrajanje Združenih držav Amerike. Enake metode je na primer ameriška Centralna obveščevalna agencija uporabila pri strmoglavljenju Mosadikove vlade v Iranu, s katerimi so se ameriške naftne korporacije pod nastavljenim Šahom dokopale do naftnih pogodb. Prav tako je enake taktike Centralna obveščevalna agencija uporabljala proti grožnji komunističnih vstaj in revolucij, kar je na ameriški strani vodilo do protidemokratske strategije, ki je Združene države Amerike peljala vse bližje zvezi z represivnimi vojaškimi diktaturami in avtokratskimi režimi, predvsem v Latinski Ameriki. Znano je predvsem strmoglavljenje legitimno izvoljenega socialističnega predsednika Salvadorja Allendeja v Čilu leta 1973 (Harvey 2012, 39–40).

Delovanje takega pristopa se je opiralo predvsem na brutalno nasilje, vojaško premoč, pomoč in oblikovanje paravojaških, terorističnih vojsk in na ekonomsko izsiljevanje ali celo popolni blokadi držav, ki se niso uklonile ameriškim interesom. Medijska propaganda je pogosto spremljala uporabo sile, napadene države pa je predstavljala kot takšno ali drugačno grožnjo Združenim državam Amerike in njenim interesom (Chomsky 2005a, 8).

Na začetku 21. stoletja ameriška imperialna tradicija dobi nov zagon z uvajanjem in uveljavljanjem nove nasilne, globalne politike, ki jo je leta 2002 administracija Busha mlajšega deklarirala kot novo ameriško imperialno strategijo. Omenjena strategija je rezultat dolgega procesa, trajajočega več desetletij, ki temelji na enem samem načelu: Združene države Amerike kot edina zmagovalka hladne vojne in najmočnejša vojaška ter ekonomska sila na svetu ni več dolžna spoštovati mednarodnega prava in sporazumno dogovorjenih norm, temveč se lahko, kadar so ogroženi njeni nacionalni interesi, zateče tudi k preventivni uporabi sile, da jih zaščiti ali uveljavi. Gre za globalni interes, za katerim stoji mednarodni korporativizem podjetij, ki imajo večinoma sedež v Združenih državah Amerike in ga vojaško ščitijo in uresničujejo Združene države Amerike kot vodilna svetovna vojaška velesila. Vlada Združenih držav Amerike ima torej dve nalogi: na eni strani zagotoviti strateško, ekonomsko, politično in vojaško nadvlado v svetu, ter po drugi strani služiti, ščititi in uveljavljati interese ameriških multinacionalnih korporacij. To počne tako, da v svetu onemogoči delovanje demokratičnih sistemov in si druge države podredi z nasiljem, nelegalno vojaško pomočjo ali z različnimi ekonomskimi ukrepi, ki vključujejo na eni strani protekcionizem

in ekonomsko blokiranje na drugi strani (Chomsky 2005a, 11–12).

3.3 Washingstonski konsenz in neoliberalna ideologija

Ker so ameriške multinacionalne korporacije in investicijske banke delovale globalno, je ameriška vlada začela zahtevati liberalizacijo mednarodnih kreditnih in finančnih trgov. Države, ki so nujno potrebovale kredite, so bile v razvoju spodbujene k izdatnemu zadolževanju pri prej omenjenih bankah po obrestnih merah, ki so bile v korist ameriškim bankam. Ko se je ta država znašla na robu bankrota, je ameriška administracija v povezavi z Mednarodnim denarnim skladom zagotovila refinanciranje dolgov v zameno za reforme neoliberalne paradigme, ki bi odprle vse poti ameriškemu kapitalu, se pravi ameriškim multinacionalnim korporacijam. Mednarodni denarni sklad in Svetovna banka sta od osemdesetih let prejšnjega stoletja tako postali središči propagiranja in izvrševanja „prostotržnega fundamentalizma“ in neoliberalne ideologije. Od prezadolženih držav so bile v zameno za reprogramiranje dolgov zahtevane institucionalne in ekonomske reforme po meri neoliberalne paradigme (Harvey 2012, 40–42). Williamson (1990) za doseg te institucionalnih reform našteje najbolj pomembne gospodarsko-politične inštrumente: fiskalna disciplina, določanje prioritet pri javnih izdatkih, davčne reforme oziroma nižanje davkov, obrestne mere, devizni tečaj, odprta trgovina, odprtje države tujim naložbam, privatizacija državnega premoženja, deregulacija trgov in lastniške pravice.

Harvey (2012, 40–42) meni, da je bila obnovitev moči ekonomske elite oziroma vladajočega razreda v Združenih državah Amerike in v drugih naprednih kapitalističnih državah tako v veliki meri odvisna od presežkov, iztisnjenih iz preostanka sveta preko mednarodnih tokov in uvajanjem reformam po meri neoliberalne paradigme v prezadolženih državah.

Že omenjeni „reševalni ukrepi“ vsiljeni revnim in prezadolženim državam so se razvili v ortodoksno smer neoliberalnih reform – washingtonski konsenz (Guyatt 2000, 34). Neoliberalni washingtonski konsenz je torej vrsta tržno usmerjenih načel, ki so jih pripravile vlada Združenih držav Amerike, Mednarodni denarni sklad ter Svetovna banka ter jih uveljavljajo na različne načine. Bolj ranljivim družbam pogosto služijo kot stroge strukturalne prilagoditve. Temeljna pravila so, kot smo že omenili, naslednja: liberalizacija trgovine in financ, samoregulacija trga, zaježitev inflacije in privatizacija državnega premoženja. Nekateri analitiki te institucije vidijo kot svetovno vlado nove imperialne dobe. Pomembni akterji pri uresničevanju neoliberalnega washingtonskega konsenza so torej lastniki zasebne ekonomije, ki upravljajo z velikim delom mednarodne ekonomije in imajo sredstva, da obvladujejo nastajanje politike, kot tudi strukturiranje mišljenj in stališč s

pomočjo raznih miselnih centrov, tako imenovanih think-tankov, s katerimi širijo neoliberalno ideologijo (Chomsky 2005b, 27–28). Tu predvsem mislimo na akumulacijo moči v velikih multinacionalnih korporacijah, katerih ključen pogoj za dobro poslovanje je privilegiran odnos do državne oblasti in mednarodnih finančnih institucij, kot sta Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad. Po mnenju Rizmana so menedžerji korporacij v resnici tirani, katerim še zdaleč ni v interesu, da bi zakoni trga neovirano delovali, temveč uporabljajo svojo moč in vpliv pri vladah in državah za to, da te podredijo delovanje tržnih zakonitosti interesom multinacionalnih korporacij (Rizman v Chomsky 2005b, 8). Tri desetletja neoliberalnih politik in širjenja neoliberalne ideologije po vsem svetu so torej obnovila oblast kapitalističnega razreda in proizvedla izjemne koncentracije korporacijske moči na področju energije, množičnih občil, farmacije, transporta in drugih dejavnosti. Svoboda trga se tako izkaže zgolj za priročno sredstvo širjenja monopolne moči multinacionalnih korporacij brez omejitev po celem svetu (Harvey 2012, 40–53).

Na tem mestu lahko začnemo govoriti o neoliberalizmu kot o univerzalni ideologiji, ko neoliberalne ideje postanejo široko sprejete celo v takšnih okoljih, kot so socialdemokratski ali nekdanji komunistični režimi, na primer tisti na Kitajskem (Anderson v Plehwe 2009, 3). Ideologija je namreč sistem splošno sprejetih idej in prepričanj, ki so sprejeta kot splošne resnice s strani določenih družbenopolitičnih skupin. Neoliberalizem kot ideologija deluje kot nepogrešljiva konceptualna mapa, ki vodi ljudi skozi kompleksnost njihovega političnega besednjaka. Ideologija ne le da ponuja več ali manj koherenten pogled na svet, ampak tudi podaja mnenje o tem, kakšen bi svet moral biti. Zaradi tega ideologije organizirajo njihove temeljne ideje v preproste „resnice“, ki ljudi spodbudijo, da delujejo v skladu z ideologijo, ki jih naslavlja. Te „resnice“ vzpostavljajo zagovorniki določenih ideologij z namenom legitimiziranja določenih političnih interesov in z namenom branjenja ali rušenja dominantnih struktur moči. Zagovorniki neoliberalne ideologije so, kot smo že omenili, globalne elite, ki zajemajo menedžerje in uradnike velikih multinacionalnih korporacij, korporativni lobisti, vplivni novinarji in specialisti za odnose z javnostjo, intelektualci, ki pišejo za veliko javno občinstvo, zvezdniki, politiki in državni uradniki. Omenjeni posamezniki kot vneti zagovorniki neoliberalne ideologije polnejo javni diskurz z idealiziranimi slikami potrošništva in sveta prostega trga. Spretno komunicirajo z množičnimi mediji z namenom, da bi javnosti prikazali njihovo različico sveta enotnega trga, prikazujejo torej globalizacijo trgov v izključno pozitivni luči, kot nepogrešljivo orodje pri realizaciji boljšega sveta. Tak tržni pogled na ekonomijo in globalizacijo prežema javno mnenje in politične odločitve v mnogih državah. Zagovorniki neoliberalne ideologije delujejo kot strokovni oblikovalci privlačnega ideološkega diskurza, ki služi njihovi agendi prostega trga. Njihove ideološke trditve so povezane z globalno ekonomsko soodvisnostjo, ki ima korenine v naslednjih principih prostotržnega kapitalizma:

globalni trgovini in finančnih trgih, svetovnih tokovih blaga, storitvi in delu, multinacionalnih korporacijah, off-shore finančnih centrih itd. Zaradi tega lahko o neoliberalni ideologiji govorimo kot o ekonomistični ideologiji, ki postavlja produkcijo in menjavo materialnega blaga v središče človekove izkušnje (Steger in Roy 2010, 11–12). Po mnenju Harveya (2007, 22) je neoliberalizem postal hegemonski diskurz, ki vpliva na sam način razmišljanja in politično-ekonomske prakse do te mere, da je postal del splošnega prepričanja, kako interpretiramo, živimo in razumemo svet okoli nas.

To nas pripelje do dveh različnih doktrin oziroma paradig svobodnega trga. Prva je uradna doktrina, katero so vsilili nezaščitenim državam. Druga je tisto, kar bi lahko po mnenju Chomskega imenovali zares obstoječa doktrina svobodnega trga. To pomeni, da je popolnoma odprta tržna ekonomija dobra za države, ki so izkoriščane, ne pa za tiste, ki izkoriščajo (Chomsky 2005b, 44). Politike washingtonskega konsenza so tako na eni strani pod pretvezo neoliberalne ideologije omogočile največjim svetovnim investicijskim bankam in multinacionalnim korporacijam nadzor nad novimi trgi v zadolženih državah in ustvarjanje velikih dobičkov, po drugi strani pa povzročile povečanje prepada med revnimi in bogatimi državami, kot tudi nastajanje vedno večjih dohodkovnih razlik med bogatimi in revnimi znotraj razvijajočih se držav (Guyatt 2000, 13). Medtem ko so Združene države Amerike v času Reaganove administracije v tujini pridigale o pozitivnih lastnostih neoliberalizma, je doma predsednik Reagan odobril industriji Združenih držav Amerike več izvoznih olajšav od vseh njegovih predhodnikov v več kot pol stoletja. To je pomenilo največji zasuk k protekcionizmu od tridesetih let prejšnjega stoletja naprej. Brez podobnih ukrepov ameriška jeklarska, avtomobilska, orodjarska ali polprevodniška industrija ne bi preživela japonske konkurence ali bi si bila sposobna izmisliti nove tehnologije, ki bi bistveno vplivala na vso ekonomijo. Skoraj vsa največja svetovna podjetja so doživela odločilen vpliv državnih politik in trgovinskih ovir na svojo strategijo in konkurenčen položaj, vsaj dvajset družb s seznama Fortune 100 za leto 1993 tudi ne bi preživele kot neodvisne družbe, če jih ne bi rešile njihove države in politika. Državne politike so torej odločilna sila pri oblikovanju strategij in konkurenčnosti poslovanja največjih svetovnih multinacionalnih korporacij. Iz tega lahko sklepamo, da se omenjena neoliberalna doktrina oblikuje in uporablja zaradi moči in dobička privilegirane elite ter je podprta s strani posameznih nacionalnih vlad in nadnacionalnih institucij, predvsem Mednarodnega denarnega sklada in Svetovne banke (Chomsky 2005b, 44–49). Prav Mednarodni denarni sklad in Svetovna banka sta po mnenju Nahtigala glavna zagovornika neoliberalne ideologije, saj ti dve instituciji širita ideološko prepričanje, da obstaja le en reformni in ekonomski program, ki samodejno zagotavlja rezultate, če je le natančno in pravilno izveden, se pravi program neoliberalne paradigme, ki pa, kot smo že omenili, služi velikim multinacionalnim korporacijam in

ne državam podvrženim neoliberalnim reformam (Nahtigal 1996, 94).

4 INVAZIJA NA IRAK – RAZMAH UNIČEVALNEGA KAPITALIZMA

Preden se posvetimo analizi treh multinacionalnih korporacij (Halliburtonu, The Carlyle Groupu in Bechtelu), se bomo najprej posvetili sami invaziji na Irak. Poglavje je razdeljeno na štiri dele. V prvem bomo opisali fenomen doktrine šoka, v drugem nadaljevali z analizo razmaha uničevalnega kapitalizma v Združenih državah Amerike, nato bomo v tretjem delu opisali vzroke za invazijo na Irak ter njen potek ter nadaljevali z opisom vzpostavljanja zasedbene oblasti pod vodstvom Paula Bremerja, ki je v omenjeni državi omogočila vzpostavitev ekonomije po vzoru neoliberalnih reform, kar je ameriškim multinacionalnim korporacijam omogočilo velike dobičke od vojne v Iraku.

4.1 Doktrina šoka in razmah uničevalnega kapitalizma

„Samo kriza – dejanska ali dozdevna – ustvari resnične spremembe. Ko kriza nastopi, je delovanje odvisno od idej, ki ležijo naokoli. To je po mojem naša osnovna funkcija: razvijati alternative obstoječi politiki, jih ohranjati žive in dostopne, dokler politično nemogoče ne postane politično neizogibno.“ (Friedman 1982, ix).

S temi besedami je priznani ameriški ekonomist Milton Friedman opisal pojav, ki se imenuje doktrina šoka. Kakršnakoli kriza naj bi bila po njegovem mnenju torej nujno potrebni katalizator za ekonomske spremembe v določeni državi. V času krize so ljudje namreč tako dezorientirani, šokirani, da so dovzetni za še tako radikalne ekonomske posege washingtonskega konsenza in jih pasivno sprejmejo. Prvič so doktrino šoka uporabili v Čilu, ko je v sredini 70. let prejšnjega stoletja kasnejši čilski diktator in tedanji general Augusto Pinochet ob pomoči CIE strmoglavil demokratično izvoljeno socialistično vlado Salvatorja Allendeja. Čilenci niso bili v šoku le zaradi državnega udara, ampak tudi zaradi hude hiperinflacije. V tem času je Pinochet po napotkih Miliona Friedmana izvedel popolno ekonomsko transformacijo države: znižal je davke, uvedel svobodno trgovino, privatiziral storitve, skrčil socialno porabo in dereguliral gospodarstvo. To seveda omogoči tujim, predvsem ameriškim multinacionalnim korporacijam, da lahko pridejo do velikih zaslužkov v tuji državi in da privatizirajo javno bogastvo določene države. Ob gospodarskem šoku je sočasno prišlo še do Pinochetove lastne šokterapije – mučenja na tisoče nasprotnikov režima in tistih, ki so si drznili ugovarjati ekonomskim spremembam. Od Čila naprej pa vse do danes je doktrina šoka „modus operandi“ gibanja Miliona Friedmana. Zadnjih petintrideset let so se v imenu omenjene doktrine po vsem svetu izvajale najočitnejše kršitve človekovih pravic, ki jih je svet razumel kot sadistična dejanja protidemokratičnih režimov, v bistvu pa je šlo za načrtna dejanja, s katerimi so terorizirali javnost v določeni državi, da bi bila bolj dovzetna za radikalne ekonomske in

institucionalne spremembe svobodnega trga (Klein 2010, 15–17).

Enako doktrino so do danes uporabljali po vsem svetu, od Južne Amerike, Afrike, Anglije, novonastalih vzhodnoevropskih držav do Azije, povsod z namenom uveljavljanja ekonomskih reform v neoliberalni preobleki. Da bi tako gospodarsko šokterapijo izvedli brez ovir in zamikov, kakor v Čilu, Rusiji ali Združenih državah Amerike, je vedno potrebna neka velika kolektivna travma, ki ali začasno odpravi demokratsko obliko vladanja ali pa jo popolnoma izniči (Klein 2010, 18).

10. 9. 2001, le dan pred terorističnima napadoma na Svetovni trgovinski center v New Yorku in Pentagon v Washingtonu, je Donald Rumsfeld, tedanji obrambni sekretar Združenih držav Amerike, z govorom nagovoril zaposlene v Pentagonu, obrambnem ministrstvu Združenih držav Amerike. V svojem govoru je poudaril pomen privatizacije vojaško-industrijskega kompleksa. Donald Rumsfeld, ki je pred nastopom funkcije obrambnega sekretarja delal kot močan korporativni delavec v zasebnem sektorju, je hotel organizacijsko strukturo vojske Združenih držav Amerike prilagoditi 21. stoletju, torej jo organizirati po korporativnih načelih. Nameraval je zmanjšati veliko število čet in jih zamenjati z majhnim jedrom zaposlenih, ki bi jih podpirali poceni začasni vojaki iz enot rezervistov in nacionalne garde. Pogodbeni izvajalci iz družb, kot je na primer multinacionalna korporacija Halliburton, pa bi opravljali različne dolžnosti, od voznikov v skrajno tveganih razmerah, zasliševalcev ujetnikov do preskrbe s hrano in zdravstvene oskrbe. Rumsfeld je hotel prihranke na račun manjšega števila vojakov torej prenesti v najnovejše satelite in nanotehnologijo, ki bi jo priskrbel privatni sektor. Menil je, da se mora oddelek za obrambo osredotočiti predvsem na njeno primarno dejavnost, to je vojskovanje, v drugih aktivnostih pa bi morali poiskati dobavitelje, ki lahko sposobno in učinkovito zagotavljajo omenjene sekundarne dejavnosti (Klein 2010, 279–283).

Kot smo omenili že v prejšnjem poglavju je Milton Friedman menil, da vsak narod potrebuje neko kolektivno travmo, da bi sprejel radikalne neoliberalne ekonomske spremembe v svoji državi. V Združenih državah Amerike je bil to teroristični napad, ki se je zgodil 11. septembra 2001. Busheva administracija je stanje šoka po 11. septembru izkoristila, da bi uresničila svojo radikalno vizijo votle države, v kateri je vse posel za dobiček, od vojskovanja do pomoči pri nesrečah. Sprva so izrabili vsesplošni občutek nevarnosti po 11. septembru, da so povečali policijska, nadzorna, pridržalna in vojaška pooblastila izvršilne veje oblasti. Nato so na novo okrepljene in bogato financirane funkcije varnosti, invazije, okupacije in obnov takoj poverili zunanjim virom, torej predali zasebnemu sektorju, velikim multinacionalnim korporacijam. Kljub temu da je bil prvotni

cilj bojevanje proti terorizmu, je namesto tega nastalo to, čemur Kleinova pravi kompleks uničevalnega kapitalizma – gre za polno razvito novo gospodarstvo domovinske varnosti, privatizirane vojne in rekonstrukcije po nesrečah, katerega naloga je bila vzpostaviti in voditi privatizirano varnostno državo. Novembra 2001, le dva meseca po napadih v New Yorku in Washingtonu, je Pentagon začel velik del svojih dejavnosti prenašati na zasebni sektor. Po mnenju tedanje administracije je bila namreč vloga vlade zgolj zbirati denar, ki so ga potrebovali za zagon novega vojnega trga, nato kupiti najboljše produkte, ki jih ta trg ponuja, kar industrijo spodbuja še k večji motiviranosti. Funkcija politikov je torej ta, da ustvarjajo potrebo, zasebni sektor pa zagotavlja storitve in produkte, kar vodi v nastanek gospodarstva domovinske varnosti in vojskovanja 21. stoletja, v celoti financiranega z javnim denarjem. Potrebo po takih storitvah so politiki ustvarjali z vojno proti terorizmu. Pri tej vojni trajanje, kraj in cilj niso omejeni. Z vojaškega stališča se te vojne ne da zmagati, medtem ko je z ekonomskega vidika nepremagljiva; to pomeni, da je vojna proti terorizmu nova trajna stalnica v globalni gospodarski strukturi. Tok prihodkov zasebnim ameriškim multinacionalnim korporacijam naj bi predstavljala neskončna zaloga davkoplačevalskega denarja, ki bi jo usmerjali iz Pentagona (270 milijard dolarjev na leto zasebnim pogodbenim izvajalcem), obveščevalnih služb Združenih držav Amerike (42 milijard dolarjev na leto pogodbenim izvajalcem za zunanje vire) in iz na novoustanovljenega ministrstva za domovinsko varnost (med letom 2001 in 2006 je to ministrstvo izročilo 130 milijard dolarjev zasebnim pogodbenim izvajalcem). Leta 2003 je Busheva administracija porabila neverjetnih 327 milijard dolarjev davkoplačevalskega denarja za pogodbe z zasebnimi multinacionalnimi korporacijami (Klein 2010, 293–297).

4.2 Invazija na Irak in vzpostavitev neoliberalne oblasti

Septembra 2002 so Združene države Amerike začele obsežno medijsko kampanjo, v kateri so Sadama Huseina obtožile kot neposredno grožnjo Združenim državam Amerike in mu pripisale odgovornost za teroristične napade na Svetovni trgovinski center v New Yorku ter napad na Pentagon 11. septembra 2001. Opozarjali so tudi pred možnostjo novih terorističnih napadov, ki naj bi se zgodili znotraj Združenih držav Amerike ter na dejstvo, da naj bi Irak posedoval kemično in nuklearno orožje za množično uničenje. Busheva administracija je bila pri teh trditvah tako neomajna, da je grozila, da bo Irak napadla tudi v primeru, da inšpekcija Organizacije združenih narodov ne bo odkrila orožja za množično uničevanje (Chomsky 2005a, 20–21). 7. oktobra 2002 je Bush trdil, da: *„Iraški režim poseduje in proizvaja kemično in biološko orožje. In priti skuša do jedrskega orožja ... Vemo, da je ta režim proizvedel na tone kemičnih agentov ... Naše obveščevalne službe so odkrile, da Irak razvija zračna plovila, s katerimi bi lahko kemično in biološko orožje razpršili daleč naokrog. Skrbi nas, da Irak preiskuje načine, kako bi s temi plovili zadeli Ameriko ...*

Obstajajo dokazi, da Irak obnavlja svoje jedrske programe.“ (Bush v Štefančič 2004a, 9).

Razlogi za napad so se po mnenju mnogih teoretikov skrivali drugje. Irak ni imel le tretjega največja nahajališča nafte na svetu, ampak je bil tudi eden zadnjih preostankov na svetu, ki se je še upiral globalnemu trgu na podlagi neoliberalne vizije svobodnega trga in nebrzdanega kapitalizma. Namen predsednika Busha in njegove administracije je bil Bližnji vzhod očistiti teroristov in vzpostaviti velikansko prostotrgovinsko območje svobodno za ameriške multinacionalne korporacije, ki bi imele velike koristi od na sveže sprivatizirane države. Irak pa je imel poleg ogromnih nahajališč nafte tudi pomembno geostrateško lego za vojaška oporišča. Invazija na Irak je torej pomenila povratek k uporabi doktrine šoka, da s silo odstranijo in izbrišejo vse ovire za vzpostavitev modela korporativistične države, ki bo prosta vsega vmešavanja same države (Klein 2010, 323–326).

Ameriški administraciji je ob veliki medijski propagandi uspelo povezati preventivni napad na Irak s kolektivno travmo terorističnih napadov 11. septembra. Skoraj devetdeset odstotkov prebivalcev Združenih držav Amerike je namreč verjelo, da režim Sadama Huseina podpira in nagovarja teroriste, ki naj bi v prihodnosti napadli Združene države Amerike. S tem si je Busheva administracija zagotovila javno podporo za napad na Irak, poleg tega je ameriški kongres podelil predsedniku vsa pooblastila, da gre v vojno zaradi obrambe nacionalne varnosti Združenih držav Amerike, ki je v konfliktu s stalnimi grožnjami, katere predstavlja Irak (Chomsky 2005a, 42).

Vojna se je začela 20. marca 2003, ko so Združene države Amerike v skladu s svojo imperialno strategijo začele tako imenovani preventivni napad na Irak. Da bi čim prej zlomili odpor iraškega ljudstva in njegove vojske, so zopet potrebovali nekakšen šok. Tokrat je šok sledil v obliki zračnih napadov, med katerim so uporabili širok nabor tehnik vojaškega bombardiranja v slogu bliskovite vojne s preišljenimi psihološkimi operacijami, ki jim je sledil najhitrejši in najobsežnejši program politične in ekonomske šok terapije. Od začetka vojne do 2. maja je vojska Združenih držav Amerike na Irak odvrгла več kot trideset tisoč kasetnih bomb, poleg tega pa še dvajset tisoč natančno vodenih manevrskih raket. Doktrina, ki so jo uporabili v Iraku se imenuje „šok in strahospoštovanje“ (shock & awe). To je vojaška doktrina, ki je v nasprotju z vsemi vojaškimi zakoni, ki prepovedujejo kolektivno kaznovanje, ki ne cilja le sovražnikovih vojaških sil, ampak družbo kot celoto, saj med ljudi seje množični strah. Doktrino „strahu in spoštovanja“ mnogo avtorjev ne vidi le kot vojaške doktrine, temveč gre po njihovem mnenju za preišljen psihološki načrt usmerjen proti javni volji nasprotnika, kateremu se onemogoči možnost odpora. Namen Združenih držav Amerike je bil torej šokirati in terorizirati vso državo, njene državljane pa narediti

pasivne, odsotne, šokirane, da bodo dovzetni za neoliberalne ekonomske spremembe, oziroma da le-teh ne bodo opazili (Klein 2010, 327–28).

Predsednik Bush je kmalu po uradnem prenehanju bojevanja, natančneje 12. maja 2003, v Iraku za direktorja zasedbene oblasti v Iraku imenoval Paula Bremerja. Cilj zasedbene oblasti je bilo odprtje države za neomejen uvoz: nobenih carin, davkov, inšpekcij, dajatev. Irak se je čez noč spremenil iz eno najbolj izoliranih držav na svetu, v državo z najbolj odprtim trgom na svetu (Klein 2010, 334).

Bremerjevo prvo dejanje kot direktorja zasedbene oblasti je bilo odpustitev približno 500.000 državnih uslužbencev. To so bili večinoma vojaki, zdravniki, medicinske sestre, učitelji in inženirji. To dejanje je zelo spominjalo na čistke javnega sektorja, ko je Milton Friedman svetoval generalu Pinochetu v Čilu naj država oklesti državno porabo za 25 odstotkov (Klein 2010, 346). V Iraku je šel Washington tako daleč, da je črtal posrednike. Mednarodni denarni sklad in Svetovna banka sta bila porinjena v ozadje, Združene države Amerike pa so bile potisnjene v ospredje. Po tem se gospodarska preobrazba Iraka loči od prejšnjih laboratorijev ekonomske preobrazbe države. Prizadevanja Združenih držav Amerike v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, da bi neoliberalno paradigmo predstavili kot nekaj drugega kot imperialni projekt, so opustili. Ustvarili so pogoje, kjer ne potrebujejo marionetnih vlad ali zastopnikov, temveč bodo nove trge preprečevalne vojne neposredno nadzorovale ameriške multinacionalne korporacije (Klein 2010, 338).

Glavno poslanstvo Paula Bremerja v Iraku je bilo skrbeti za interese ameriškega kapitala in ameriških multinacionalnih korporacij. Glede na to, da ima tudi sam v lasti podjetje Crisis Consulting Practice, ki je specializirana za pomoč multinacionalnim korporacijam pri pripravah na možne teroristične napade in druge krize, njegovi motivi niso vprašljivi. Strankam svoje družbe je nudil celovite protiteroristične storitve, od zavarovanja za politično tveganje do odnosov z javnostjo in celo nasvete o zalogah. Bremer in Busheva administracija je Irak torej vseskozi videla kot ozemlje polno nebrzdanega potenciala za hitre dobičke, zato ne gre čuditi, da se je Bremer prvih nekaj mesecev v Iraku posvečal izključno gospodarski preobrazbi in pri tem sprejemal zakone, ki skupaj sestavljajo program šokterapije po vzoru Milтона Friedmana (Klein 2010, 339). Kot je Bremer zaupal Rajivu Chandrasekaranu, novinarju Washington Posta, je bila ekonomska preobrazba njegova prva prioriteta. Sadamova vlada je namreč imela v lasti na stotine tovarn, subvencionirala je ceno goriva, elektrike in gnojil. Vsaka družina je mesečno dobivala brezplačne obroke hrane. Za Bremerja je bilo to popolnoma nevzdržno, po njegovem mnenju namreč v Iraku niso gradili le demokracije, temveč tudi družbo prostega trga (Molden 2012, 33).

Kot smo že omenili, je pred vojno iraško gospodarstvo temeljilo na nacionalni naftni družbi in dvesto družbah v državni lasti. Bremer je nemudoma napovedal privatizacijo vseh dvesto podjetij. Nato je uvedel sklop zakonov, ki bi tuje investitorje privabili k sodelovanju pri privatizacijski licitaciji ter h gradnji novih tovarn in trgovin v Iraku. Eden izmed zakonov je znižal iraške korporacijske stopnje obdavčenosti z okoli 45 odstotkov na vsega 15 odstotkov. Spet drug zakon je dovolil tujim multinacionalnim korporacijam, da imajo iraško premoženje v 100-odstotni lasti. Ob vsem tem je z drugim zakonom tujim investitorjem omogočil, da imajo iraško premoženje v 100-odstotni lasti, ter da iz države odpeljejo 100-odstotni dobiček ustvarjenega v Iraku. To pomeni, da tujim ameriškim multinacionalnim korporacijam ne bo treba ponovno investirati in ne bodo obdavčene. Dekret, ki ga je sprejel Bremer, je tudi določal, da investitorji lahko podpišejo najemne pogodbe in pogodbe za dobo štirideset let, nato pa jih bo mogoče obnoviti, kar pomeni, da bodo prihodnje iraške izvoljene vlade hudo obremenjene s pogodbami, ki so jih podpisali njihovi ameriški predhodniki. S temi zakoni so se na široko odprla vrata za tuje investitorje in multinacionalne korporacije (Klein 2010, 339–341). Bremer se je po hitrem postopku lotil tudi privatizacije nafte. Izvedel je denacionalizacijo naftnega sektorja. S profiti od te denacionalizacije naj bi Združene države Amerike pokrile stroške invazije na Irak. Predsednik Bush je maja istega leta tudi izdal povelje, s katerim je upnikom Iraka odvzel pravico do iraške nafte in pravico do njenih profitov (Štefančič 2004a, 77).

Medtem je Kongres Združenih držav Amerike za obnovo Iraka namenil 38 milijard dolarjev, ta načrt pa so mnogi pozdravili kot novi Marshallov plan. Vendar je Busheva administracija sprožila nekaj, kar bi lahko opisali kot popolno nasprotje Marshallovega plana. Nič denarja namreč ni šlo za iraške tovarne, ustvarjanje delovnih mest in zagon iraškega gospodarstva. Ves denar namenjen obnovi so si razdelile tuje ameriške multinacionalne korporacije, od zasebnih računovodskih korporacij, kot so Bearing Point, do miselnih trustov, kot je britanski Inštitut Adama Smitha, zasebnih varnostnih korporacij in obrambnih pogodbenih proizvajalcev, kot so USIS iz The Carlyle Groupa, DynCorp, Bechtel ter Halliburton, ki je zgradil in upravljal večino vojaških oporišč po vsem Iraku (Klein 2010, 341–343).

5 AMERIŠKE MULTINACIONALNE KORPORACIJE V IRAKU – HALLIBURTON, THE CARLYLE GROUP, BECHTEL

V sledečem poglavju diplomskega dela bomo predstavili vlogo ameriških multinacionalnih korporacij v Iraku. V predhodnem poglavju smo prikazali, da je korist pogodbenih izvajalcev, torej raznih ameriških multinacionalnih korporacij, imela veliko vlogo pri napadu Združenih držav Amerike na Irak. Kot smo omenili že v prejšnjem poglavju, so Združene države Amerike nato v Iraku pod upraviteljem Paulom Bremerjem vzpostavile oblast, katere neoliberalne gospodarske politike so bile izjemno naklonjene tujemu kapitalu in tujim multinacionalnim korporacijam. K temu pa je pripomogel vzajemen odnos med ameriško politiko in korporativnim interesom s strani ameriških multinacionalnih korporacij, ki so si od vojne obetale velike dobičke. Posledica tega je, da so ameriške administracije motivirane za vojaško širitev na tuja ozemlja prav zaradi velikih zaslužkov vodilnih politikov in z njimi povezanimi multinacionalnimi korporacijami.

5.1 Multinacionalne korporacije

Multinacionalne korporacije so temeljna značilnost neoliberalne paradigme na področju ekonomije. Kljub temu se mnenja o tem, kako pomembne so multinacionalne korporacije za domače in mednarodne ekonomske zadeve, zelo razlikujejo. Nekateri komentatorji verjamejo, da so se multinacionalne korporacije osvobodile nadvlade državne ekonomije in so postale močna neodvisna sila, ki sama določa svoje mednarodne ekonomske in politične zadeve. Drugi verjamejo, da so multinacionalne korporacije še vedno močno odvisne od svoje domače ekonomije. Čeprav obstaja mnogo tehničnih definicij multinacionalnih korporacij, lahko multinacionalno korporacijo preprosto definiramo kot družbo določene nacionalnosti, ki ima delno ali v popolni lasti eno ali več hčerinskih družb v eni ali več tujih državah. Multinacionalne korporacije se preko svojih meja širijo z direktnim investiranjem v tujino, katerega namen je doseči delni ali popolni nadzor nad trženjem, produkcijo ali drugimi ekonomskimi objekti v drugi (tuji) ekonomiji. Take investicije se ponavadi pojavijo v storitvah, proizvodnji ali blagu. Prekomorsko ekspanzijo pogosto spremljajo združitve, prevzemi ali zavezništva multinacionalnih korporacij s podjetji drugih nacionalnosti (Gilpin 2001, 278).

Kljub temu da Stiglitz multinacionalnim korporacijam pripisuje tudi dobre lastnosti, za mnoge multinacionalne korporacije predstavljajo tisto, kar je narobe z ekonomijo po meri neoliberalne paradigme. Multinacionalne korporacije so bogatejše kot večina držav v razvijajočem se svetu. Na primer, v letu 2004 so prihodki ameriške avtomobilske korporacije General Motors znašali kar

191,4 milijard dolarjev, kar je več od bruto domačega proizvoda kar 148 držav, prihodki ameriške trgovinske korporacije pa kar 285 milijard dolarjev, kar je več kot skupni bruto domači proizvod vseh držav Subsaharske Afrike. Multinacionalne korporacije niso le bogate, temveč so tudi izjemno politično močne, saj imajo vodilni ljudje v korporacijah močne vezi z vodilnimi politikami v državah, kjer delujejo. Če se države, na primer, odločijo, da jih bodo obdavčile, te enostavno odidejo drugam; vedno se bo našla država, ki bo sprejela njihove prihodke od davkov, nove službe in tuje investicije. Glavna naloga teh korporacij je torej zaslužek, zato si vse multinacionalne korporacije prizadevajo za znižanje stroškov poslovanja. Kar pomeni, da se izogibajo plačevanju davkov na vse možne načine. To pomeni neplačevanje zdravstvenega zavarovanja za delavce, omejitev porabe za saniranje onesnaženja, ki ga povzročijo. Stroški le-tega pa ponavadi padejo na vlado države, v kateri te korporacije delujejo. Korporacije gredo v iskanju zaslužka celo tako daleč, da same s pomočjo oglaševanja ustvarjajo želje ljudi po njihovih izdelkih. Avtomobilske družbe tako vodijo kampanje proti javnemu prevozu, ne glede na posledice na okolje, prehrambena industrija promovira kosmiče s sladkorjem, ki so slabi za naše zobe, itd. (Stiglitz 2006, 187–189).

Stiglitz prav tako meni, da je pri poslovanju multinacionalnih korporacij velik problem tudi sistemska korupcija in podkupovanje. Rudarske in naftne korporacije po vsem svetu zmanjšujejo ceno pridobivanja naravnih bogastev v tujih državah s podkupovanjem vladnih uslužbencev, ki jim omogočijo koncesije. To je veliko ceneje, kot če bi plačali tržno ceno za nafto ali katerokoli drug naravni vir. S podkupninami si velike korporacije zagotovijo tudi zaščito pred zunanjo konkurenco, kar jim omogoča, da dvigajo svoje cene ter se izognejo kršenju okoljske zakonodaje. V Združenih državah Amerike so podkupovanje nadomestili prispevki političnim kampanjam ter močne politične povezave vodilnih ljudi v multinacionalnih korporacijah z visoko ameriško politiko. Posledica tega so spremembe posameznih politik, ki imajo nato negativen vpliv na samo družbo. Enainštirideset ameriških družb, ki je med letoma 1991 in 2001 političnim kampanjam političnih strank skupaj prispevalo okoli 150 milijonov dolarjev, je v zameno dobilo 55 milijard dolarjev davčnih olajšav v le treh letih. Farmacevtske korporacije so na primer med letoma 1998 in 2004 porabile 759 milijonov dolarjev, da so lahko vplivale na 1400 kongresnih zakonov o zdravstvu. Farmacevtska industrija pa zaposluje kar 3000 lobistov, ki skrbijo za lobiranje pri sprejemanju različnih zakonov (Stiglitz 2006, 191).

V današnjem ekonomskem svetu, prežetim z neoliberalno ideologijo, večino ekonomije torej obvladujejo mogočne multinacionalne korporacije z velikim nadzorom nad svojimi trgi in le-te se soočajo z zelo malo konkurenco takšne vrste kot jo opisujejo ekonomski učbeniki neoliberalistov in njihovi politični govori (Chomsky 2005b, 21). Chomsky gre še dlje, ko same multinacionalne

korporacije označi za totalitarne organizacije, ki delujejo po nedemokratskih načelih, saj te organizacije ogrožajo našo sposobnost, torej sposobnost ljudstva, da bi imeli demokratično družbo. Multinacionalne korporacije od držav pričakujejo, da jim bodo dodeljevale denar od davkov in da bodo zanje ščitile trge pred konkurenco, po drugi strani pa si skušajo zagotoviti, da jih te iste države ne bodo obdavčile ali da ne bodo podpirale neposlovnih interesov, zlasti v korist revnih in delavskega razreda (Chomsky 2005b, 21–22). Zahodne vlade v tujih državah torej vzpostavljajo privilegirane pogoje za poslovanje svojih multinacionalnih korporacij, ki pri svojem delovanju skrbijo predvsem za optimizacijo interesov njihovega nacionalnega gospodarstva in matične države, ne pa za tujo državo, v kateri so uspeli vzpostaviti svojo prevlado (Rizman v Chomsky 2005b, 8).

V začetku aprila 2003, ko je v Iraku še vedno divjala vojna, so bile ameriške multinacionalne korporacije pripravljene na multimilijonska naročila za prenovo Iraka, ko bi se vojna končala. Že v začetku marca 2003 je ameriška agencija za mednarodni razvoj (US Agency for international Development – USAID) povabila šest ameriških multinacionalnih korporacij, med njimi Bechtel in Kellog, Brown & Root (hčerinska družba korporacije Halliburton), da se na razpisu potegujejo za 900 milijonov dolarjev vredno pogodbo za upravljanje obnove Iraka. Inženirski korpus ameriške vojske (US Army Corps of Engineers – USACE) odgovoren za gašenje naftnih vrelcev in civilno rekonstrukcijo pa je za obnovitvena dela prav tako najel zunanje izvajalce, natančneje Kellog, Brown & Root, ki naj bi obnovil uničeno naftno infrastrukturo (Simons 2003, 81). Podjetju Kellog, Brown & Root zaradi njegove privilegirane vloge pri zagotavljanju pogodb z vlado Združenih držav Amerike tako mnogi pravijo kar inženirski korpus ameriške vojske (Štefančič 2004b, 18).

V naslednjih treh podpoglavjih si bomo torej poglobljevali delovanje treh multinacionalnih korporacij v Iraku: Halliburton, The Carlyle Group in Bechtel. Osredotočili se bomo na analizo poslovanja v tistem času in na osvetlitev povezav omenjenih družb z visoko ameriško politiko. Tu mislimo predvsem na mešanje javnega in zasebnega sektorja, torej na ljudi, ki so nekoč opravljali javne funkcije, na primer v administraciji Združenih držav Amerike, in so nato odšli v privatni sektor ter obratno. Za lažje razumevanje si pogledajmo samo nekaj oseb iz administracije Združenih držav Amerike in njihovih povezav s privatnim sektorjem v času invazije na Irak (Simons 2003, 265):

- predsednik George W. Bush; preden je postal predsednik, je imel v lasti naftno družbo Arbusto;
- podpredsednik Dick Cheney; bivši šef Halliburtona, največje družbe na svetu, ki nudi storitve naftnim in drugim podjetjem;

- obrambni sekretar Donald Rumsfeld; bivši šef farmacevtskega podjetja, ki ima močne povezave z naftno industrijo ter multinacionalno korporacijo The Carlyle Group;
- svetovalka za nacionalno varnost Condolezza Rice; bivša članica uprave Chevrona;
- komercialni sekretar Don Evans; bivši član uprave naftne in plinske multinacionalne korporacije Tom Brown Inc. ter bivši član uprave TMBR/Sharp Drilling, prav tako naftne in plinske multinacionalne korporacije.

5.2 Halliburton

Podjetje Halliburton je bilo ustanovljeno leta 1919. Danes je Halliburton eno izmed največjih svetovnih ponudnikov produktov in storitev za naftno in plinsko industrijo. Zaposluje več kot 75.000 ljudi, ki predstavljajo 140 nacionalnosti, in je prisoten v več kot 80 državah. (Halliburton). Globalni domet te multinacionalne korporacije je ogromen. Njegovo poslovanje se razteza od Rusije, Filipinov, Libije, Zaira, Haitija, Somalije, Afganistana, Kosova, Iraka pa vse do ogromnih pogodb z vojsko združenih držav Amerike. Kellog, Brown & Root, divizija Halliburtona, ameriški vojski od leta 1992 zagotavlja glavne logistične storitve; to zaobjema grajenje oporišč, kuhanje hrane, sanitetnih storitev, transporta dobrin, oskrbo z vodo, itd. Kellog, Brown & Root obrambnemu ministrstvu Združenih držav Amerike zagotavlja privatni bataljon inženirjev, hišnikov in ostalega podpornega osebja. Med največje zasluge pred vojno v Iraku lahko Halliburtonu pripišemo 2,2 milijarde dolarjev vredno logistično podporo vojski Združenih držav Amerike na Kosovu (Simons 2003, 301). Od leta 2001 pa do danes je Kellog, Brown & Root na račun desetletne pogodbe s Pentagonom imenovane LOGCAP (Logistic Civilian Augmentation Program) zaslužila petindvajset milijard dolarjev. Omenjena številka nazorno kaže, kako pomembno vlogo je imela multinacionalna korporacija Halliburton in z njo Kellog, Brown & Root pri podpori ameriške vojske v Iraku in ostalih državah, ki jih je zadela tako imenovana globalna vojna proti terorizmu (Chatterjee 2010, x),

„Preprosto rečeno – nobenega dvoma ni, da Saddam Husein poseduje orožje za množično uničevanje.“ (Cheney v Štefančič 2004a, 9).

Dick Cheney je bil v času napada na Irak podpredsednik Združenih držav Amerike. Pred tem je opravljal delo obrambnega sekretarja pod Bushem starejšim in že takrat v Pentagonu zmanjšal število vojakov in povečal odvisnost le-tega od zasebnih pogodbenih izvajalcev, med katerimi je prednjačilo podjetje Kellog, Brown & Root, inženirska divizija multinacionalne korporacije

Halliburton. Leta 1995, ko je Beli hiši predsedoval Bill Clinton, je Halliburton za svojega novega predsednika nastavila prav Cheneya. Zaradi njegovih tesnih povezav s politiko je družba Halliburton postala odgovorna za vzpostavitev celotne infrastrukture čezmorskih operacij vojske Združenih držav Amerike. Cheney je v času svojega predsedovanja družbi Halliburton skoraj podvojil količino denarja, ki ga je družba Halliburton dobila od finančnega ministrstva z 1,2 milijarde dolarjev na 2,3 milijarde dolarjev, medtem ko se je vsota, ki jo je družba dobila v obliki zveznih posojil povečala za petnajstkrat (Klein 2010, 286–288). Ko je Cheney leta 2009 zapustil položaj je imel torej na voljo, da od osupljivega napredka družbe ogromno pridobi. Cena delnice je namreč pred vojno v Iraku narasla z deset na enainštirideset dolarjev tri leta po invaziji. To pomeni tristoodstotno povečanje na račun naraščajočih cen energije in iraških pogodb. Že sama vojna z Irakom torej pomeni najbolj dobičkonosni dogodek v zgodovini družbe Halliburton (Klein 2010, 309).

V letu ameriške invazije na Irak leta 2003 je multinacionalna korporacija Halliburton ameriški vladi zaračunala kar 4,3 milijarde dolarjev za delo, ki ga je opravila v Iraku. V drugi četrtini leta 2004 pa naj bi omenjena korporacija zaslužila za kar 1,7 milijard dolarjev. Na splošno naj bi bile pogodbe Halliburtona z Združenimi državami Amerike vredne kar 13 milijard dolarjev. Za primerjavo, Halliburton bo od vojne v Iraku zaslužil za 2,5-kratnik vrednosti celotne prve zalivske vojne leta 1991. Če pogledamo še iz historičnega zornega kota, bo Halliburton prejel od Združenih držav Amerike več denarja, kot so ga Združene države Amerike porabile skupaj za ameriško vojno za neodvisnost, ameriško-mehiško vojno, špansko-ameriško vojno in ameriško-britansko vojno leta 1812 (Singer 2004, 5).

5.3 The Carlyle Group

The Carlyle Group je alternativni sklad za upravljanje sredstev. Podjetje je bilo ustanovljeno leta 1987 v Washingtonu, od takrat je zraslo v enega največjih svetovnih svetovalnih in investicijskih podjetij z več kot 1500 zaposlenimi, ki delujejo v 34 pisarnah po vsem svetu v Severni Ameriki, Južni Ameriki, Evropi, Bližnjem Vzhodu, Severni Afriki, Subsaharski Afriki, Japonski, Aziji in Avstraliji. The Carlyle Group nudi svoje storitve več kot 1650 investitorjem iz 76 držav, ki pričakujejo vrnitev premij glede na investiran kapital. Investitorji se raztezajo od javnih in privatnih pokojninskih skladov, bogatih posameznikov in družin, do neodvisnih zdravstvenih skladov, sindikatov in korporacij. Podjetje deluje na ekonomskih področjih obrambne industrije, vesoljske aeronavtike, nudenja storitev vladam, energetike, drobne potrošnje, finančnega sektorja, zdravstva, infrastrukture, nepremičnin, tehnologije in poslovnih storitev. The Carlyle Group je razdeljen na tri

poslovne segmente (The Carlyle Group):

1. Korporativni privatni kapital: ukvarja se z odkupom in rastjo kapitala.
2. Globalne marketinške strategije: ukvarja se s tveganimi in korporativnimi priložnostmi, hedge skladi, energetiko in strukturnimi krediti.
3. Rešitve: ukvarja se s privatnimi kapitalskimi skladi in z njimi povezanimi investicijami in sekundarnimi aktivnostmi ter z nepremičninskimi skladi.

Podobno kot v multinacionalni korporaciji Halliburton ima tudi multinacionalna korporacija The Carlyle Group močne povezave z visoko ameriško politiko. Vodja te multinacionalne korporacije je namreč Frank Carlucci, bivši obrambni sekretar Združenih držav Amerike in namestnik direktorja ameriške Centralne obveščevalne agencije, ki je politično in poslovno tesno povezan z obrambnim sekretarjem Donaldom Rumsfeldom. V upravi The Carlyle Groupa svoje mesto zasedata tudi George Bush starejši, bivši predsednik Združenih držav Amerike, ter James Baker, bivši sekretar vlade Združenih držav Amerike. Njen evropski predsednik uprave pa je John Mayor, bivši britanski premier (Simons, 2003, 302).

Danes je multinacionalna korporacija The Carlyle Group kraj, kjer se križajo interesi najmočnejše vojske na svetu z interesi zelo vplivnih politikov in privatnega sektorja. Nekateri tej multinacionalni korporaciji zaradi močnih povezav s politiko pravijo kar „The Ex-presidents club“. The Carlyle Group je postala model za novo generacijo investicijskih korporacij in bank, v katere pripeljejo bivše visoko pozicionirane politike, da zasedejo pomembna mesta v njihovih odborih, vse z namenom, da s svojim vplivom privabijo tuje investitorje, šefe tujih držav ter ostale poslovne partnerje (Briody 2003, xxvi–xxviii).

Ko so Združene države Amerike napadle Irak, je imela skupina The Carlyle Group od vojne v Iraku velikanske dobičke od prodaje robotskih sistemov, obrambnih komunikacijskih sistemov in velikega iraškega naročila za urjenje policije, dodeljene njenemu holdingu USIS. Šestinpetdeset milijardna multinacionalna korporacija ima torej v lasti v obrambo usmerjeno kapitalsko družbo, ki je specializirana za izbiranje obrambnih pogodbenih proizvajalcev in njihovo predstavljanje v javnosti, kar je v času iraške vojne prinašalo ogromne dobičke. Vojna v Iraku je za izbrane investitorje pomenila rekordnih 6,6 milijard dolarjev izplačil (Klein 2010, 313). Medtem je družba United Defense, v kateri ima velik delež prav multinacionalna korporacija The Carlyle Group, na

račun enega programa imenovanega The Crusader artillery sistem zaslužila okoli 2 milijardi dolarjev v obliki pogodb z vlado Združenih držav Amerike. Ob koncu leta 2002 je britansko obrambno ministrstvo prav tako za prednostnega ponudnika na področju znanstvenih raziskav izbralo prav The Carlyle Group (Simons 2003, 302).

5.4 Bechtel

Bechtel je podjetje v privatni lasti z sedežem v San Franciscu. Ustanovljeno je bilo leta 1898 in od takrat je delovalo na 25.000 različnih projektih v 160 državah po svetu na vseh sedmih kontinentih ter zaposluje več kot 53.000 uslužbencev. Ukvarja se z inženirstvom, gradbeništvom, energetiko, transportom, komunikacijami, rudarstvom, črpanjem nafte in plina in z nudenjem storitev različnim vladam ter je znano po svojih močnih povezavah s politiko. V letu 2012 je imelo podjetje neverjetnih 37,9 milijard dolarjev prihodka in za 23,9 milijard dolarjev novih pogodb (Bechtel).

Pozimi leta 2002, tik pred začetkom invazije na Irak, je bil George Schulz, bivši visoki funkcionar v mnogih vladah Združenih držav Amerike, imenovan v Obrambni politični odbor (Defense policy board). To je bila elitna skupina, ki je svetovala obrambnemu ministru Združenih držav Amerike Donaldu Rumsfeldu, tudi o morebitni vojni z Irakom (Buffa in drugi 2003, 9). Schultz je bil leta 2002 tik pred napadom na Irak na zahtevo Bele hiše prav tako zadolžen tudi za vodenje Odbora za osvoboditev Iraka. Naloga omenjenega odbora je bila pridobiti podporo javnosti za napad na Irak. Schulz je v času pred napadom spodbujal histerijo o nevarnosti, ki naj bi jo za varnost Združenih držav Amerike predstavljal Irak, seveda brez kakršnihkoli dokazov ali dejstev. Zanimivo je predvsem naslednje dejstvo: George Schultz je bil namreč v času svoje medijske gonje proti Iraku član odbora direktorjev v multinacionalni korporaciji Bechtel. Družba bi za obnovo države, katero je Schultz zavzeto hotel napasti, zaslužila 2,3 milijarde dolarjev. Velja si torej postaviti vprašanje: ali je Schultz deloval kot zaskrbljeni starejši državnik ali kot predstavnik družbe Bechtel, ki ga žene predvsem ekonomski interes multinacionalne korporacije Bechtel (Klein 2010, 314–315)?

Bechtel je bil prav tako kot multinacionalni korporaciji Halliburton in The Carlyle Group na USAID-ovem seznamu ameriških multinacionalnih korporacij, ki naj bi dobile dobičkonosne pogodbe za obnovo Iraka. 17. aprila 2003 je Bechtel za obnovitvena dela v Iraku od ameriške vlade dobil 34,6 milijona dolarjev kot del 18-mesečne pogodbe vredne kar 680 milijona dolarjev. Po podatkih USAID-a je pogodba določevala vzdrževanje in obnovo objektov za proizvodnjo električne energije, električnih omrežij, občinskih vodnih in komunalnih sistemov, rehabilitacijo in popravilo letaliških objektov, obnovo in nadgradnjo pristanišča Umm Qasr. Obnovili naj bi tudi

mnoge bolnice, šole, različne zgradbe ministrstev in zgradbe namakalnih sistemov (Buffa in drugi 2003, 4).

6 ZAKLJUČEK

V diplomskem delu smo se osredotočili na delovanje multinacionalnih korporacij ter skušali ugotoviti kakšne so bile posledice invazije na Irak. Prav tako smo poizkušali predstaviti kakšni so bili glavni motivi Združenih držav Amerike za napad na Irak. Skozi teoretska izhodišča različnih avtorjev, predvsem Naomi Klein in Noama Chomskega, smo želeli izpostaviti naslednje realnosti. Pri neoliberalni paradigmi po mnenju Chomskega v ospredju ni prosto delovanje ekonomskega trga, temveč zagotavljanje interesov ameriškega kapitala, natančneje ameriških multinacionalnih korporacij. Pri tem prihaja do vzpostavitve ozko definiranega razreda ekonomskih elit, ki z vplivanjem na ameriško politiko in politiko mednarodnih vladnih institucij, kot sta Mednarodni denarni sklad in Svetovna banka, uveljavlja svoje interese ter širi neoliberalno ideologijo. Uveljavljanje teh interesov, torej interesov ameriških multinacionalnih korporacij, in sočasno s tem uveljavljanje strukturnih reform v tujih državah po meri neoliberalne paradigme, pa je po mnenju Kleinove najučinkoviteje v določenem stanju šoka, ko so ljudje za omenjene spremembe najbolj dovzetni. Tako stanje šoka je za ameriško ljudstvo predstavljal 11. september, po katerem je prišlo do razmaha uničevalnega kapitalizma v Združenih državah Amerike. Za Iračane je stanje šoka pomenila invazija sama, kateri so pod okupacijsko oblastjo Paula Bremerja sledile reforme po vzoru neoliberalne paradigme. Omenjene neoliberalne reforme pa so ameriškim multinacionalnim korporacijam omogočile ogromne dobičke.

Po mnenju Chomskega tako imenovani neoliberalni washingtonski konsenz, katerega del so politike posameznih nacionalnih vlad in nadsacionalnih institucij, služi kot podpora ameriškim ekonomskim interesom, torej interesom ameriških multinacionalnih korporacij. To pomeni, da le-te ne delujejo prosto na trgu, v obliki popolne konkurence, temveč imajo zaradi svojih močnih političnih povezav z administracijo Združenih držav Amerike, ki v zvezi s svojimi multinacionalnimi korporacijami goji protekcionistično politiko, privilegiran položaj na trgu. Na tem mestu tako lahko potrdimo prvo tezo, ki smo jo zastavili na začetku diplomskega dela: „*Neoliberalna paradigma v resnici ne temelji na ideji prostega trga, temveč v prvi vrsti na finančni in politični podpori posameznih nacionalnih vlad in nadsacionalnih institucij.*“

Kot je razvidno iz diplomskega dela se druga teza, ki se glasi: „*Namen invazije na Irak leta 2003 ni bil osvoboditi iraško ljudstvo ter zagotoviti mir v regiji, temveč je bil to poizkus branjenja ekonomskih interesov zahodnih multinacionalnih korporacij,*“ navezuje na prvo. Iz analize invazije na Irak ter poglobljene analize multinacionalnih korporacij Halliburton, The Carlyle Group ter Bechtel lahko potrdimo tudi drugo tezo. Namen Združenih držav Amerike ni bilo osvoboditi Iraka ter njegovemu ljudstvu zagotoviti mir in demokracijo, temveč predvsem zagotavljanje ameriških

ekonomskih interesov na Bližnjem Vzhodu. Prej omenjene ameriške multinacionalne korporacije s pomembnimi povezavami z ameriško administracijo so namreč v privilegiranem položaju na trgu na eni strani kovale milijardne dobičke, medtem ko je na drugi strani iraško gospodarstvo propadalo, sam Irak pa je zadela prava humanitarna, ekonomska in politična katastrofa.

7 LITERATURA

1. Briody, Dan. 2003. *The Iron Triangle*. Hoboken: John Wiley & Sons.
2. *Bechtel*. Dostopno prek: <http://www.bechtel.com/> (27. april 2014).
3. Buffa, Andrea, Maj Fiil Flynn, John Gibler, Sara Grusky, Lisa Gue in Kristi Laughlin. 2003. Bechtel profiting from destruction – why the corporate invasion of Iraq must be stopped. Dostopno prek: <http://www.congresswatchdog.org/documents/profilebechtel.pdf> (3. december 2014)
4. Chatterjee, Pratap. 2010. *Halliburton's Army: How a Well-Connected Texas Oil Company Revolutionized the Way America Makes War*. New York: Nation Books.
5. Chomsky, Noam 2005a. *Prevlada ali preživetje*. Ljubljana: Sanje.
6. --- 2005b. *Profit pred ljudmi*. Ljubljana: Sanje.
7. Friedman, Milton. 1982. *Capitalism and Freedom*. Chicago: University of Chicago Press.
8. Gilpin, Robert. 2001. *Global political economy*. India: Orient Longman Private Limited.
9. Guyatt, Nicholas. 2000. *Another American century?: the United States and the world after 2000*. London in New York: Zed Books.
10. *Halliburton*. Dostopno prek: <http://www.halliburton.com> (27. april 2014).
11. Harvey, David. 2012. *Kratka zgodovina neoliberalizma*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
12. --- 2007. Neoliberalism as Creative Destruction. *Annals of the American Academy of Political and Social Science, NAFTA and Beyond: Alternative Perspectives in the Study of Global Trade and Development* (610) 22–44.
13. Held, David. 1989. *Modeli demokracije*. Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS.
14. Heywood, Andrew. 2007. *Political ideologies: an introduction*. Basingstoke; New York:

Palgrave Macmillan.

15. Klein, Naomi. 2010. *Doktrina šoka: razmah uničevalnega kapitalizma*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
16. Molden, Conrad Joseph. 2012. *What Were the Consequences of the Iraq War Contrates?*. Lambert Academic Publishing. Dostopno prek: Google Books.
17. Nahtigal, Matjaž. 2009. Paradoksi privatizacije v Vzhodni Evropi. *Revija 2000* (92) 92–105.
18. Pikalo, Jernej. 2003. *Neoliberalna globalizacija in država*. Ljubljana: Založba Sofia.
19. Plehwe, Dieter in Phillip Mirowski ur. 2009. V *The road from Mont Pelerin: the making of the neoliberal thought collective*. London: Harvard University Press.
20. Singer, Peter W. 2004. *The private military industry and Iraq: what have we learned and where to next?* Dostopno prek: ftp://budgie3.ethz.ch/dcaf/_docs/pp04_private-military.pdf (25. april 2014).
21. Simons, Geoff. 2003. *Future Iraq: US policy in reshaping the Middle East*. London: Saqi books.
22. Steger, Manfred B. in Roy Ravi K. 2010. *Neoliberalism: a very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.
23. Stiglitz, Joseph E. 2006. *Making globalisation work*. London: Penguin group.
24. Štefančič, Marcel. 2004a. *Busheva šifra: Irak in največja teorija zarote*. Ljubljana: Umco.
25. --- 2004b. *Busheva legija: ljudje, ki so ugrabili svet*. Ljubljana: Umco.
26. *The Carlyle Group*. Dostopno prek: <http://www.carlyle.com> (27. april 2014).
27. Williamson, John. 1990. *Latin American Adjustment: How Much Has Happened?*. Washington: Institute for International Economics. Dostopno prek: <http://www.iie.com/publications/papers/> (25. julij 2014).